

ПРО ВИЧЕРПАНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЧЕТВЕРТОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

ON THE EXHAUSTED POTENTIAL OF THE FOURTH UKRAINIAN REPUBLIC

Курінний С.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет

З 28 червня 1996 року, після прийняття Конституції України, формально-юридично розпочала своє літочислення Четверта за рахунком Українська республіка (далі – 4 республіка). На відміну від трьох попередніх вона має усі ознаки держави: державний суверенітет, єдність і соборність українських земель, територіальну цілісність (яка на даний час захищається від широкомасштабної агресії РФ), органи публічної влади (державні та самоврядні), правові норми (єдиний конституційний простір), міжнародне визнання. За 27 років повноцінного функціонування, оціночний баланс між отриманими здобутками та нереалізованими можливостями даної республіканської моделі, не є на користь першого компоненту. Такий стан сучасної української держави спонукає до висновку про вичерпаність потенціалу проекту 4 республіки. Основними аргументами для такої констатації є: довготривале перебування української держави та суспільства у стані перманентних системних криз, ускладнене за останні 21 місяць широкомасштабною агресією РФ; неспроможність (або відсутність достатньої політичної волі) з часу формального закріплення моделі 4 республіки у Конституції України 28 червня 1996 року, 5 президентів, 8 скликань парламенту та 16 складів урядів України подолати кризові явища в українському суспільстві та державі та вивести нашу країну на шлях стабільного функціонування та розвитку; превалювання у діяльності значної частини державно-владної бюрократії власних приватних (переважно меркантильних інтересів) над інтересами держави і суспільства в основі яких закладені об'єктивно існуючі суспільні потреби; домінування у помітній частини українського населення пострадянських цінностей та хибних світоглядних позицій, що є вагомим перешкодою для процесів подальшого формування та зміцнення інститутів громадянського суспільства в Україні; архаїчність економічної та політичної сфери України; наявність позитивного світового досвіду виходу з тупикового стану країни Шарлем де Голлем, шляхом заснування у 1958 році П'ятої Французької республіки; існування вагомих запитів на позитивні системні зміни в Україні серед широкого загалу небайдужих українських громадян.

Ключові слова: республіка, влада, Конституція України, воєнний стан, корупція, державно-владний апарат, громадяни.

On June 28, 1996, after the adoption of the Constitution of Ukraine, the Fourth Ukrainian Republic (hereinafter referred to as the 4th Republic) began its chronology formally and legally. Unlike the three previous ones, it has all the features of a state: state sovereignty, unanimity and unity of Ukrainian lands, territorial integrity (which is currently being defended against large-scale aggression by Russia), public authorities (state and self-governing), legal norms (a single constitutional space), and international recognition. For 27 years of its full-fledged functioning, the estimated balance between the achievements and untapped opportunities of the republican model is not in favor of the first component. Such status of the modern Ukrainian state leads to the conclusion that the potential of the 4th Republic project has been exhausted. The main arguments for the mentioned statement are as follows: the long-term presence of the Ukrainian state and society in permanent systemic crises, which was complicated over the past 21 months by the large-scale aggression of the Russian Federation; the inability (or lack of sufficient political will) of 5 presidents, 8 convocations of the Parliament and 16 governments of Ukraine, since the formalization of the model of the 4th republic in the Constitution of Ukraine on June 28, 1996, to overcome the crisis in the Ukrainian society and state and put our country on the path of stable functioning and development; predominance of private (mainly mercantile) interests over the interests of the state and society in the activities of a significant part of the state bureaucracy, which are based on objectively existing social needs; dominance of post-Soviet values and false worldview positions among most Ukrainian people that is a major obstacle to the further formation and strengthening of civil society institutions in Ukraine; the archaic nature of Ukraine's economic and political spheres; positive global experience in overcoming the country's deadlock by Charles de Gaulle, who founded the Fifth French Republic in 1958; sound requests for positive systemic changes in Ukraine among concerned Ukrainian citizens.

Key words: republic, government, Constitution of Ukraine, martial law, corruption, state apparatus, citizens.

Вступ. Історія будь-якої держави поділяється на певні етапи. Для наступників країн з понад 2000 річним бекграундом, одним з основних критерієм такої градації можна обрати достатньо унікальну формулу «до нашої ери» та «нашої ери» (тобто до Різдва Христового та після нього). Універсальним поділом для історії держав світу вважається наступна періодизація: античність – з 800 до н. е. до 476 н. е.; середньовіччя – 476–1492 (відкриття Америки); ранній новий час – 1492–1789 (Французька Революція); новий час – 1789–1914 (Перша світова війна) та Новітній час – 1914 – сьогоднішня [1].

За часів СРСР дуже поширеним було використання терміну з соціальної філософії марксизму «соціально-економічна формація», за яким залежно від рівня історичного розвитку виокремлювалося п'ять відповідних формацій: первіснообщинна; рабовласницька; феодальна; капіталістична та комуністична.

Якщо розглядати історію України, то найбільш вдалою її періодизацією є варіант канадського професора Ореста Субтельного, що запропонований у його книзі “Україна: історія”, зокрема це: найдавніші часи; Київська Русь; польсько-литовська доба; козацька ера; під імперською владою; Україна у 20 столітті [2].

З позицій відповідної складової юридичної науки – існує вісім етапів розвитку держави і права України:

- 1) початок державно-правового розвитку на теренах сучасної України (середина I тис. до н. е. – середина I тис. н. е.);
- 2) Давньоруська держава та її право (VI ст. – середина XIV ст.);
- 3) держава і право в українських землях у складі Великого князівства Литовського, Королівства Польського та Речі Посполитої Польської (XIV ст. – XVIII ст.);
- 4) державний та суспільно-політичний лад і право Запорозької Січі та Української гетьманської держави (друга половина XVI ст. – кінець XVIII ст.);
- 5) державно-правовий поступ в українських землях у складі Австрійської, Австро-Угорської та Російської імперій (кінець XVIII ст. – початок XX ст.);
- 6) національна державність і право за доби Української революції 1917–1921 рр.;
- 7) становлення і розвиток Української радянської республіки та її права (1917–1991 рр.);
- 8) розбудова і розвиток сучасної Української держави і права [3].

Історія України свідчить, що за формою правління на сучасній її території існували державні утворення як монархічного так республіканського типу. Втім, якщо розглядати попередні суто українські квазі-держави та теперішню повноцінну державу, переважна більшість з них є республіками. На мою думку, з подібного формулювання правління у відповідні історичні часові періоди функціонували – Запорізька козацька (християнська) республіка; Українська народна республіка (враховуючи, що 22 січня

1919 року було проголошено Акт Злуки, який засвідчено Універсалом про об'єднання УНР та ЗУНР, зазначені державні утворення можна розглядати як єдине ціле); радянська Україна (Українська радянська соціалістична республіка – УРСР).

Після 1 грудня 1991 року фактично, а з 28 червня 1996 року після прийняття Конституції України, формально-юридично розпочала своє літочислення Четверта за рахунком Українська республіка (далі – 4 республіка). На відміну від трьох попередніх вона має усі ознаки держави: державний суверенітет, єдність і соборність українських земель, територіальну цілісність (яка на даний час захищається від широкомасштабної агресії рф), органи публічної влади (державні та самоврядні), правові норми (єдиний конституційний простір), міжнародне визнання.

Не дивлячись на цей факт, існування українських державних утворень до 1991 року відіграло свою вагомую роль у формуванні і збереженні української нації, яка не зважаючи на усі несприятливі обставини та перипетії (численні експансії з боку західних-східних сусідів, заборони на мову, колективізації, голодомори, війни та ін.) вижила, живе і буде жити, зберігаючи свою національну самобутність та державні атрибути.

Термін «республіка» (від лат. *res publica* – справа громади, народу, суспільства) можна розглядати як у вузькому так й у широкому значенні. За першим, найбільш розповсюдженим підходом, республіка розглядається в умовах статичності та визначається як форма правління.

Форма правління – це певний спосіб організації верховної влади в державі, який характеризується структурою, порядком формування, компетенцією вищих органів державної влади, встановленим порядком взаємовідносин між ними, ступенем участі населення в їх формуванні [4].

Республіка у широкому сенсі – насамперед сприймається як безпосередньо функціонуюча загальна модель влади, що допомагає оцінити отримані результати у відповідності до поставлених перед нею цілей та завдань. Тобто другий підхід розуміння республіки, дозволяє визначити характеристики як статичних так й динамічних властивостей загальної конструкції правління в державі, особливості змісту і наслідки роботи її складових механізмів.

Безперечно для подальшого вивчення проблем теперішнього формату республіки в Україні краще обрати другий (розширений) варіант.

Згідно до ст. 5 Конституції нашої держави, Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влад в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

За 27 років повноцінного функціонування 4 республіки, оціночний баланс між отриманими здобутками та нереалізованими можливостями даної республіканської моделі, як не прикро це констатувати, не буде на користь першого компоненту.

На межі 20 та 21 століть в Україні зусиллями, насамперед, її другого президента та його оточення були закладені підвалини та створені сприятливі умови для подальшого функціонування кланово-олігархічного корупційно-кумівського системи (синдикатного типу), яка своїм негативним впливом на українське населення і суспільство, державний апарат, політичну систему та ключові сфери економіки стала одним з головних чинників занепаду та деградації теперішньої України.

На початку 10-х років 21 сторіччя, наша держава з одним з найнижчих показників ВВП на душу населення у Європі та не дуже оптимістичним місцем серед країн світу щодо сприйняття корупції, стала «найслабшою ланкою» у системі безпеки контенту, що у значній мірі сприяло з березня 2014 року для так званої гібридної, а з 24 лютого 2022 року – відкритої широкомасштабної агресії з боку рф.

За новітні часи Україна фактично змарнувала свої реальні можливості стати успішною державою. Так, з 166 держав, за якими Світовий банк наводить дані реального ВВП за 1990–2018 роки, падіння показали тільки дві (!) країни – Україна (-36,1%) і Грузія (-0,8%). Решта світу за ці роки виросла: глобальний ВВП – у 2,2 рази, ВВП країн із високими доходами – у 1,8 рази, країн із середніми доходами – у 3,4–3,7 рази, найбідніших – у 2,9 рази. Цей маргінальний антирекорд Україна утримувала й до початку війни 2014 року: у 1990–2013 роках її реальний ВВП скоротився на 30,1%. Незалежно від того, в яких постійних цінах рахувати – внутрішніх чи доларових [5].

Поступово, починаючи з 90-х років минулого століття, наша країна з промислово-аграрної держави перетворилася у аграрно-промислово, з домінуванням у структурі економіки 2–3 технологічних укладів (вугільна промисловість, чорна металургія, важке машинобудування) характерних для економік світу другої половини XIX та першої половини XX сторіч, з домінуванням в структурі вітчизняного експорту зернової та сировинної (насамперед залізна руда) часток.

Також, до цих цифр можна додати невтішні дані щодо скорочення чисельності населення України (не менше ніж п'ята частина від 52 млн у 1991 році до лютого 2022 року), показники середньої тривалості життя та якості життя українських громадян не вражали як до війни, тим більше під час неї.

Умовно сучасну 4 республіку, можна порівняти із занедбаним за понад 30 років морським паропластом, у якому періодично змінюється капітан та склада команди, однак замість того щоб відновити його керуваність та вийти у відкрите море за задалегідь визначеним вірним та перспективним курсом, це судно стоїть на якорі не далеко від берега і знаходиться під постійним впливом не стихаючих загрозливих вітрів, показник яких у 2014 року досягнув 9-ти бальних штормових позначок, а з лютого 2022 року 10–11 балів – сильного та жорсткого шторму.

У теперішній ситуації воєнного стану, результати функціонування значної частини українських державно-владних інститутів явно не відповідають вимогам сьогодення, тому потребують свого ретельного аналізу та невідкладного реагування.

Враховуючи, що дані завдання безпосередньо пов'язані організаційно-правовими характеристиками 4 республіки, відповідні суспільні потреби не зважаючи на свою нагальність, поки що комплексно не досліджувались, тому існує необхідність початку їх розгляду, яка буде реалізована у даній роботі.

Науково-теоретичною основою для вивчення вад чинної української республіки, можуть слугувати праці відомих учених-правознавців насамперед представників таких фундаментальних галузей права як теорії держави і права, конституційного та адміністративного права.

Набута багаторічна практика організації та функціонування теперішньої моделі республіки в Україні, спонукає до її критичного аналізу та об'єктивного визначення її подальших перспектив, що допоможе сформувати ґрунтовні висновки, спрямовані на усунення існуючих стратегічних упущень та помилок, тому визначення характеристик вичерпаності потенціалу сучасної української республіки є метою цієї праці.

На початку викладення основного матеріалу, слід зазначити, що про недоліки моделі 4 республіки мною наголошувалось ще 2 грудня далекого 1997 року на шпальтах газети Верховної Ради України «Голос України» [6, с. 10]. Однак, відповідні організаційні прогалини залишилися незмінними, що певним чином сприяло поширенню негативних тенденцій в умовах українського сьогодення.

Основа республіканської конструкції, її своєрідний цивілізаційний каркас, відіграє конституція держави. Після прийняття першої Конституції сучасної України

28 червня 1996 року, в нашій країні продовжився конституційний процес, що матеріалізувався у вигляді вісьмох змін до чинного Основного Закону, з яких найбільш помітними кроками були конституційні реформи 2004, 2010, 2014 років, бо стосувалися корегування моделі владної конструкції. Але, де-факто вони були інструментами перерозподілу владних повноважень серед політичної еліти і лідерів нашої держави, а не інструментами, які мали сприяти укріпленню конституційних засад народовладдя та функціонування громадянського суспільства... [7, с. 68].

Головним призначенням Конституції України 1996 року, на мій погляд, мало б стати реформатування суспільного життя молоді незалежної держави з пострадянської парадигми у цивілізаційний проект демократичних розвинутих європейських країн за допомогою принципово нових політико-правових механізмів республіканської форми правління. Нажаль, як довів час, це важливе але непросте завдання з колишніх республік розформованого СРСР вдалося в тій чи іншій мірі реалізувати лише країнам Балтії.

Причин цьому достатньо багато – від правового нігілізму значної частини українського населення до стійких пріоритетів реалізації особистих інтересів можновладцями нашої держави усіх рівнів та різновидів.

Згадується майже риторичне запитання другого президента України, коли він у 1992 році перебуваючи на посаді прем'єр-міністра країни видав історичну фразу: «Скажіть мені, яку країну треба побудувати, і я її побудую». Ані тоді, ані пізніше відповіді він не одержав. Що ж він та його наступники набували?

У світі існує чотири основні типи суспільства: азіатський – Японія, Китай, периферійний капіталізм – Росія, Україна, європейський лібералізм – Франція, Італія, Великобританія, гуманістичний – Швеція, Норвегія, Фінляндія, Німеччина, США.

Під тиском міжнародних фінансових інституцій та під впливом росії, українська влада вибрала неокласичний – дикий – капіталізм. В його основі – монетаристська політика Мілтона Фрідмана, яку у країнах третього світу провдять МВФ.

Суть цієї політики – знецінення моралі, виправдання будь-чого заради багатства, розрив зв'язків між поколіннями. Держава при цьому, за словами професора Павловського, стає нічним сторожем великої приватної власності.

Показник нерівності визначається співвідношенням доходів 10% бідних і 10% багатих. У більшості розвинених країн він становить 1:6. В Японії – 1:4, у США – 1:9. В Україні ж у 2000 році він сягав 1:30, на початку 2010 року – 1:40 [8]. У 2017 році, за даними Еллі Лібанової, директора Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України ім. М.В. Птухи, доходи 10% найбагатших і 10% найбідніших українців з врахуванням тіньових доходів також відрізнялися у 40 разів [9].

Ще до широкомасштабної агресії рф, не маючи можливості для позитивної самореалізації у власній державі, сотні тисяч українців щорічно у пошуках кращої долі виїздили за кордон.

За попередніми підрахунками, загалом за період з 2011 по 2021 роки з країни виїхали майже 3,3 мільйона громадян. У першій половині 2010-х років з України щороку виїжджали близько 500 тисяч людей. Після 2014-го щорічна кількість тих, хто виїжджав, помітно знизилася, але сотні тисяч українців продовжували залишати країну. Лише у 2020 році була зафіксована позитивна динаміка, коли через коронавірус українці масово поверталися додому [10].

Гаряча фаза війни з рф ще більше ускладнила міграційну ситуацію в нашій державі. Понад 8,25 мільйона українців стали біженцями від початку повномасштабного вторгнення Росії. Про це свідчать дані Агентства

ООН у справах біженців станом на 23 травня. В ООН зазначили, що понад 5,14 мільйона з українських біженців подали заяви на отримання статусу тимчасового резидента в сусідніх західноєвропейських країнах [11].

Незважаючи на воєнний стан, що діє більш ніж 21 місяць, до функціонування органів влади з боку українських громадян за останні місяці можна спостерігати збільшення кількості обґрунтованих претензій, що підтверджується зниженням показників довіри до них.

Так, з травня 2022 року до жовтня 2023 року простежується зниження довіри до інститутів центральної влади в Україні. Про це свідчать дані опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) 30 вересня – 13 жовтня 2023 року. З 91% до 76% стало менше тих, хто довіряє президенту, з 74% до 39% – уряду, з 58% до 21% – парламенту.

«Однак важливо розрізнити ситуацію для уряду і парламенту, де ми бачимо більшість, які вже не довіряють (і баланс довіри-недовіри виразно негативний), і для президента, де переважна більшість продовжують довіряти йому (і баланс довіри-недовіри виразно позитивний)», – коментують соціологи.

«Серед інституцій довіру зберігають Збройні сили України та волонтери. Так, наразі 94% українців довіряють ЗСУ (у травні 2022 року – 98%), а 87% довіряють волонтерам (у травні 2022 року – 87%)», – йдеться в пресрелізі КМІС за підсумками дослідження. Довіра до місцевої влади не змінилася: як і в травні 2022 року, наразі 50% довіряють їй, а 46% – не довіряють [12].

Враховуючи те, що колишні високопосадовці, які ще 1–2 роки тому були очільниками Конституційного Суду України, Нацбанку України, Фонду держмайна України знаходяться у розшуку, экс-голова Верховного Суду вже понад півроку знаходиться під арештом, голова Держслужби спецзв'язку та захисту інформації України щойно звільнений з посади та є фігурантом кримінального провадження за корупційні діяння. А також те, що майже щотижня носії повноважень народних депутатів, чинного уряду, офісу президента, місцевих державних адміністрацій завдяки представникам четвертої влади або спеціалізованих правоохоронних структур потрапляють у корупційні скандали, зниження довіри до владних репрезентантів з боку українських громадян має цілком об'єктивні підстави.

Однак, такий розгул посадових зловживань та казнокрадства незважаючи на неймовірні виклики та тяжкі випробування війни, є самогубним не тільки для представників теперішньої влади, а й для українського народу, суспільства і держави.

Владна дискредитація відбувається не тільки в очах українських громадян, а також з боку закордонних партнерів, які в останні місяці стараються посилити вплив на діяльність владоможців України.

Зокрема Президент США у вересні 2023 року призначив спеціального представника з питань економічного відновлення України – Пенні Пріцкер, яка заявила, що для подальшого отримання коштів від Сполучених Штатів, тепер будуть певні умови. По-перше, це будуть умови, які гарантуватимуть, що ви будете належним чином розпоряджатися грошима. А по-друге, йдеться про втілення реформ, необхідних для того, щоб Україна стала членом ЄС та західного торговельного блоку, чого Україна сама прагне. За її словами, серед цих реформ – судова та правоохоронна, а також у сфері боротьби з корупцією [13].

Також, у вересні поточного року Сполучені Штати передали Україні перелік пріоритетних реформ для якнайшвидшої інтеграції в Європу, які містяться у листі заступника радника Білого дому з нацбезпеки Майка Пайла, якого він надіслав Координаційній платформі донорів, прем'єр-міністру України Денису Шмигалю та Офісу президента. Реформи у документі розподілені

за пріоритетністю впровадження: 0–3 місяці, 3–6 місяців, один рік, 18 місяців. Умови стосуються реформування роботи наглядових рад Укренерго і Нафтогазу, створення наглядової ради для нового Укроборонпрому, антикорупційних органів (САП, НАБУ, НАЗК), Вищої ради правосуддя, загалом судової гілки влади, Міноборони та всіх силових відомств [14].

Крім того, на шляху до членства у ЄС, Україна має виконати чергові вимоги даної поважної міжнародної організації, стосовно: реформи Конституційного суду; продовження судової реформи; антикорупційних заходів, включно з призначенням керівника САП; боротьби з відмиванням коштів; втілення антиолігархічного закону; узгодження аудіовізуального законодавства з європейським; зміни законодавства про нацменшини.

З одного боку, будь-які вимоги ультимативного характеру можна вважати неприпустимими до суверенного політичного утворення, але з іншого – коли влада конкретної держави не спроможна або не бажає діяти раціонально та ефективно на користь переважної більшості свого народу – така ситуація виглядає цілком виправданою.

Незважаючи на норми статей, що закріплені у Розділі I Конституції України (наприклад, ст.ст. 1, 3, 4, 5, 13) в нашій країні поширена та продовжує діяти так звана система неформалізованих сталих закономірностей, найбільш небезпечним складовим якої є принцип соціальної відчуженості та невтручання, що характеризує реальний зворотній зв'язок (точніше його кричущу слабкість або фактичну відсутність) між владою і звичайними громадянами. Підтвердженням цьому можуть слугувати багаторічна дія так званої «поправки Лозового», завдяки якій штучно обмежується тривалість досудового розслідування у резонансних кримінальних провадженнях (наприклад Роттердам плюс, справи НАБУ проти колишнього керівництва Приватбанку) або скандальне рішення Конституційного Суду України № 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 року, яким він за поданням 47 народних депутатів скасував більшу частину антикорупційної реформи, зокрема й кримінальну відповідальність за завідомо недостовірне декларування або умисне неподання декларації, чи багатомісячну епопею щодо поновлення е-декларування народними депутатами, держслужбовцями та іншими чиновниками в умовах воєнного стану та ін).

Важко не погодитись з думкою авторитетного українського візюнера Тараса Возняка про те, що загальнодержавні вибори, які відбуваються в Україні (останні були 2019 року), показують, що не український народ є сувереном держави Україна, а її реальним сувереном є олігархічний консенсус – десяток достойних джентльменів, яким належать олігархічні «партії-кабанчики» здатні мімікрувати під будь-яку ідеологію – від сталінізму до націоналізму, всі потужні телевізійні канали, що вирішили результат виборів, ... всі політичні проекти, які набувають рис політичних рухів чи партій, створюються теж на кошти олігархів. З огляду на все це, не вбачається жодного шансу, щоб народ України здійснив осмислений вибір у своїх інтересах. Він обере той парламент, який йому розкажуть обрати. Для осмисленого вибору у нього немає жодних інструментів [15].

Для об'єктивності слід зауважити, що старий формат олігархічного консенсусу за останні 2 роки зазнав відчутних змін. По-перше, був прийнятий Закон України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23 вересня 2021 № 1780-IX, дія якого розрахована на 10 років, після набуття ним чинності. По-друге, розширена російська агресія суттєво зменшила вплив олігархів на суспільно-політичне життя України, однак, це не виключає можливостей, як для відновлення згаданого консенсусу в оновленому форматі (варіанті), так й створення

нового антисоціального консенсусного утворення (наприклад, кланово-кумівського спрямування).

Чинна модель 4 республіки, не тільки значній мірі нівелює владний потенціал української держави, її негативні чинники також дезорієнтують велику частку населення України, суттєво гальмуючи еволюційні процеси створення громадянського суспільства, яке складається з самодостатніх та позитивно реалізованих громадян.

Про суперечливість та недоліки процесів формування здорового та здатного до ефективного саморозвитку українського суспільства свідчать результати соціологічних опитувань ставлення жителів України до корупції та необхідності платити податки. Так, результати опитування, проведеного 27–30 липня 2023 року соціологічною групою «Рейтинг» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) свідчать, що понад половина (53%) українців переконана, що більшість людей дають хабарі, тому що без цього не обійтись, тоді як менш як чверть (24%) не згодні з таким твердженням. Окрім того, 49% респондентів вважають, що більшість людей не платять податків, якщо є така можливість (24% не згодні з цим). При цьому, тільки третина (33%) згодні з твердженням, що краще самостійно вирішувати власні проблеми, ніж очікувати їх вирішення від влади або держави, ніж платити податки, 45% з цим не згодні [16].

Як доводить накопичений соціальний досвід, в умовах функціонування 4 республіки не можливо успішно здійснювати системні реформи, наприклад проведена судова реформа 2016 року, за результатами якої статті Розділу VIII Конституції України отримали нову редакцію, не принесла очікувані позитивні для суспільства результати, що знову детермінувало необхідність вдосконалення організації судової влади.

Незавершеними залишаються реформи поліції, системи охорони здоров'я, освіти, розпочаті у середині 10-х років за часів п'ятого українського президента. Те саме можна стверджувати стосовно здійсненої у 2019 році реформи децентралізації, у процесі якої так і не було запроваджено інститут префектів в нашій державі.

Фактично не реформованою залишається СБУ, також на свої зміни очікують інші складові правоохоронної системи та фіскальні інституції.

Подібні затримки у затребуваних життєвих системних змінах, у першу чергу пояснюються тими ризиками втрати реального контролю над діяльністю тих чи інших (особливо так званих силових структур) з боку представників вищих органів влади як номінальної так й реальної компетенції.

Неформалізовані, приховані від громадян правила та принципи функціонування 4 республіки здатні забезпечувати здебільшого форми, а не змістовну роботу основних інститутів влади, які не можуть гарантувати необхідний для громадян і соціуму суспільний розвиток та економічні здобутки, бо значна частина їх перших осіб у першу чергу зайнята втіленням власних, передусім корисливих інтересів.

За таких умов владні компроміси замінюються «договорняками», державно-управлінські новації – «корупційними схемами», служіння народу – «відданість папі». Гілки державної влади деградують так і не набувши елементарних організаційних ознак розвиненості та незалежності, паралельно з цими негативними процесами розчаровуються та зневірюються широкі верстви українського народу, що у двічі небезпечно в умовах триваючої агресії з боку РФ.

На мій погляд, стан сучасної української держави – перелік її здобутків та нереалізованих можливостей спонукають до висновку про вичерпаність потенціалу проекту 4 української республіки, причому як його позитивної так й негативної складових.

Основними аргументами для такої констатації є: довготривале перебування української держави та суспіль-

ства у стані перманентних системних криз, ускладнене за останні 21 місяць широкомасштабною агресією РФ; неспроможність (або відсутність достатньої політичної волі) з часу формального закріплення моделі 4 республіки у Конституції України 28 червня 1996 року, 5 президентів, 8 скликань парламенту та 16 складів урядів України подолати кризові явища в українському суспільстві та державі та вивести нашу країну на шлях стабільного функціонування та розвитку; превалювання у діяльності значної частини державно-владної бюрократії власних приватних (переважно меркантильних інтересів) над інтересами держави і суспільства в основі яких закладені об'єктивно існуючі суспільні потреби; домінування у помітній частині українського населення пострадянських цінностей та хибних світоглядних позицій, що є вагомою перешко-

дою для процесів подальшого формування та зміцнення інститутів громадянського суспільства в Україні; висока питома вага незадовільних показників загальної, політичної, правової свідомості та культури, а також правового нігілізму, як серед представників вітчизняного істеблішменту так й серед звичайних українських громадян; фактична підміна конституційних принципів правової держави неформалізованими закономірностями політичних утворень «дикого капіталізму»; архаїчність економічної та політичної сфери України; наявність позитивного світового досвіду виходу з тупикового стану країни Шарлем де Голлем, шляхом заснування у 1958 році П'ятої Французької республіки; існування вагомих запитів на позитивні системні зміни в Україні серед широкого загалу небайдужих українських громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Періодизація історії людства від давнини до сучасності. <https://uahistory.co/pidruchniki/hlibovska-introduction-to-ukraine-history-and-civil-education-5-class-2022/24.php>
2. Орест Субтельний. Україна: історія. <https://uahistory.co/book/ukraine-history-orest-subtelny-ua/>
3. Навчальні матеріали. Тема 1. Історія держави та права України як наука і навчальна дисципліна. Стародавні держави і право на території сучасної України. URL: https://arm.naiaiu.kiev.ua/books/idpu_2021/info/lec1.html
4. Конституційне право України. Навчальний посібник. Кравченко В.В. К.: Атіка, 2000. С. 54.
5. Сергій Караблін. Спадок і спадкоємці. Дзеркало тижня. 20 серпня 2020. <https://zn.ua/ukr/ukraina-1991-2020/spadok-i-spadkojemtsi-makroriven-za-29-rokiv-trendi-v-tsifrah-do-dnja-nezalezhnosti.html>
6. Курінний Є.В. Чи можна сподіватись на успіх адміністративної реформи в Четвертій республіці? *Голос України*. 2 грудня (№ 227). 1997.
7. Павшук К.О., Дзюба Я.А. Сучасний конституційний процес в Україні. *Молодий вчений*. № 12. 2019. С. 65–68.
8. Марко Олівенський. Хто відповідь Кучмі. Економічна правда. 8 грудня 2017. <https://www.epravda.com.ua/columns/2010/12/8/261162/>
9. Оксана Поліщук. Нерівність доходів по-українськи: «гірше», ніж у Гондурасі, «краще», ніж у Швеції. *Українформ*. 24 січня 2017. <http://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2162366-nerivnist-dohodiv-poukrainski-girse-niz-u-gondurasi-krase-niz-u-svecii.html>
10. Тетяна Яворович. За 11 років з України виїхали майже 3,3 мільйона громадян – Опендатабот. Суспільне новини. 18 грудня 2021. <https://suspihne.media/190641-za-11-rokiv-z-ukraini-viihali-majze-33-milijona-gromadan-opendatabot/>
11. Надія Собенко. 2,4 млн українців виїхали та не повернулися до України від початку великої війни – Опендатабот. Суспільне новини. 16 серпня 2023. <https://suspihne.media/551849-24-mln-ukrainciv-viihali-ta-ne-povernulisa-do-ukraini-vid-pocatku-velikoi-vijni-opendatabot/>
12. Лія Ільченко. Довіра до уряду за півтора року знизилася з 74% до 39%, до парламенту з 58% до 21% – КМІС. Економічна правда. 31 жовтня 2023. <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/31/706058/#:~:text=>
13. Наталя Мамченко. Відтепер для отримання коштів США для України будуть певні умови, зокрема судова та правоохоронна реформи і у сфері боротьби з корупцією, – новопризначена спецпредставник США. Юридична газета. 15 вересня 2023. <https://www.legal.ua/uk/news/publication/280802-tereg-dlya-polucheniya-sredstv-ssha-dlya-ukrainy-budut-opredelennye-usloviya...>
14. Надія Собенко. США підтвердили передання Україні списку пріоритетних реформ. Суспільне новини. 26 вересня 2023. <https://suspihne.media/580615-ssa-peredali-ukraini-spisok-reform-dla-evrointegracii/>
15. Тарас Возняк. Про безсилля українського народу. *Українська правда*. 10 травня 2019. <https://blogs.pravda.com.ua/authors/voznjak/5cd5cdbc2e19e/>
16. Понад половина українців вважає хабарі необхідними, третина каже, що податки краще не платити – соціопитування. *Interfax-Україна*. 27 листопада 2023. <https://interfax.com.ua/news/general/950476.html>